

o 510 pohřbených, přičemž ale není zcela jasné, jak velký díl ze všech pohřbených tento soubor tvoří. Autor uvažuje o 4,5 pohřbených ročně. Rozdělení zesnulých přímo z hrobů je zcela standardní – 27 mužů (50,9 %) vs. 26 žen (49,1 %), 65 dospělých (62 %) vs. 40 dětí (38 %) – a odpovídá jiným podobným souborům. Zdá se, že hroby sloužily širší rodině, dokud nevymřela. Pak již nebyla pieta zachovávána a docházelo k novým pohřbům. Kromě koster představuje gros nálezů keramika (15 technologických skupin z 13.–15. století), doplněná stavební keramikou a úlomky okenního skla.

Keramika a její chronologie je rozhodujícím zdrojem informací o postupu osídlení na Skutečsku, neboť tvoří také většinu nálezů lokálních sond – užitečná je zejména tabulka na s. 228 s chronologií nálezových souborů. Frolík si je nicméně vědom, že na rozdíl od starších období již keramické soubory nepředstavují jednoznačný doklad osídlení, avšak spíše místních hospodářských aktivit. Autor sleduje zvláště samotné Skutečsko, údolí Korunky i Novohradky a údolí Anenského potoka. Hmotné doklady nepodkročí již 12. století a podobně je tomu i s kusými písemnými svědectvími, z nichž zdaleka nejstarší je tzv. zakládací listina opatovického kláštera. Tyto prameny ukazují pozvolné pronikání na sever Skutečska, tehdy ještě hojně zalesněného, a to s využitím říčních toků Korunky a Novohradky.

Ústřední roli v uvedeném procesu přiřkl Frolík právě kostelu sv. Václava v Lažanech, nadlouho jediné církevní stavbě v oblasti, dále pak uvažuje o opevněné lokalitě v poloze Cejřov – Na hradě. Tu identifikuje jako pozůstatek kolonizačního refugia (?), z něhož mohlo být osídlování organizováno. Zatímco ve 12. a 13. století měl do osudů oblasti promlouvat jen podlažický klášter a panovník, po roce 1289 do regionu proniká šlechta. Ve stejné době vznikají další sídla spolu s kostelní sítí. Počet obyvatel Frolík odhaduje na zprvu pouhých 500 a je toho názoru, že záhy dosáhl úživného maxima okolo 1 000 osob, na čemž se v průběhu středověku a raného novověku nemělo mnoho změnit. Důvody spatřuje v problematičtější charakteru oblasti, která byla na straně jedné podstatně méně úrodná než blízké Polabí, avšak na straně druhé nedisponovala ani dodatečnými zdroji, jimiž by bylo možno doplňovat výnosy zemědělství – život v předmoderní době se tak stále pohyboval na hraně.

Publikace Jana Frolíka věnovaná osídlení Skutečska je tradičně vystavěnou, solidní sondou do dějin osídlení méně příznivých oblastí v průběhu vrcholného středověku. Ačkoli byl autor limitován množstvím a charakterem získaných dat, nabídl

přesvědčivý obraz procesu osídlování země v konkrétní oblasti. Přispěl tím k rozhojnění a utřídění našich znalostí o jednom regionu a zároveň připojil další cenný soubor k řadě již existujících sond do dějin osídlování českých zemí.

DAVID KALHOUS

Devět století kláštera v Kladrubech

1115–2015, edd. Karel NOVÁČEK –

Miroslava KUBATOVÁ PITROVÁ, Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017

407 s., ISBN 978-80-87890-28-8

Sborník mapující dějiny benediktinského opatství v Kladrubech vzešel z konference uspořádané u příležitosti 900 let od založení kláštera. Úvodní stať Karla Nováčka, jednoho z editorů knihy, nicméně nezůstala jen u Kladrub, ale nastínila rovněž stav domácího monastického bádání. Třebaže se výzkum mnišství v posledních třech desetiletích vyvíjí bez zásadních systémových překážek, stále se takto orientovaná historiografie vyrovnává s přetržením kontinuity v letech 1948–1989. Nováček připouští, že výzkum v řadě ohledů pokročil (v rovině ediční činnosti, syntéz dějin jednotlivých řádů či encyklopedických děl), velkým dluhem jsou však dějiny jednotlivých řeholních ústavů, které by moderním způsobem navázaly na „vnitřně konzistentní a autorsky jednotné monografie“ Jaroslava Kadlece.

Nováček nepřikládá vinu jen badatelské diskontinuitě, ale i proměně historiografického paradigmatu – tedy interdisciplinárnímu pojetí studia, jež však brání uplatnění jednoho teoretického pojetí či autorské koncepce. Shrnuje tedy, že jakkoliv je mezioborová pluralita pozitivním posunem, může zároveň vést ke ztrátě jednotčího rámce a k roztříštěnosti výsledků. V případě Kladrub Nováček konstatuje, že navzdory existenci obsáhlé kolektivní monografie, která pojednává o středověkém vývoji opatství s důrazem na majetkovou držbu, stavebněhistorický vývoj a archeologicky dokumentovanou každodennost konventu (*Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*, Plzeň – Praha 2010), i tento klášter na souhrnné zpracování svých dějin, dovedených minimálně do jeho zrušení v 18. století, stále čeká.

Tím zároveň nabízí klíč k tomu, jakou optikou číst předkládanou knihu. Rozvržena byla do čtyř oddílů: „Historické procesy a křížovatký“,

„Stavební a umělecké prostředí, každodennost kláštera“, „Benediktýnský kontext“ a „Památková obnova“. Autoři jednotlivých statí zařazených do těchto oddílů se pohybují na široké ploše dějin kladrubského opatství od jeho středověkých počátků až do nedávné současnosti, přičemž gros příspěvků představuje epocha raně novověká. Tematicky jsou různou měrou postiženy oblasti pramenovědy, archeologie, dějin osídlení, hospodářských, kulturních i sociálních dějin či historie památkové péče.

Roli historického úvodu plní stručná stať Petra Sommera, který nastiňuje pozice benediktinského mnišství v českých zemích. Shrnuje proces konstituování sítě benediktinských klášterů, jež lze ve 12. století již pokládat za pevnou součást české společnosti, jejich majetkový rozmach a stavební rozkvět. Sommer předkládá základní kontext a formuluje hlavní vývojové tendence. Akcentuje především čtyřicátá léta 12. století, která znamenala pro české benediktiny předěl v důsledku uvedení nových reformních řádů, cisterciáků a premonstrátů; zároveň strážlivě relativizuje představy o míře konkurence mezi jednotlivými řeholními proudy a s tím spjatém plánovitě vytlačování benediktinů na okraj.

O počátcích kláštera v Kladrubech podrobněji pojednává K. Nováček. Svou pozornost obrací ke zmínce o návštěvě bamberského biskupa Otty ve zdejšího klášteře v roce 1124 a o jeho podílu na vysvěcení místního kostela. Údaj, který starší badání odmítlo jako pozdní, podrobuje Nováček revizi s oporou v redakci Herbordova „Života Otty Bamberského“ známé jako *Anonymus Canisii*, jež kladrubskou pasáž rozšiřuje o svěcení kostela sv. Mikuláše biskupem. Tento kult lze přitom spojit s klášterem ve Zwiefalten, s Kladruby úzce spjatým. Autor porovnává svědectví písemného pramene s výsledky archeologických průzkumů v areálu kláštera, a třebaže nelze dojít jasného potvrzení, pokládá popsanou událost za relevantní. Tentýž písemný pramen přináší také indicii, že Kladruby fungovaly v nejstarším období jako mužský a ženský dvojkláster. Nováček v tomto ohledu upozorňuje na analogii se Sázavou – a lze doplnit, že se stejným názorem vystoupil i Petr Charvát v případě východočeských Podlažic.

Na tomto základě se Nováček znovu ohlíží za archeologickou interpretaci dispozice kladrubského klášterního areálu. Je přesvědčen, že návštěva Otty v Kladrubech nebyla náhodnou zastávkou, ale naopak promyšleným záměrem s cílem podpořit kladrubskou fundaci (resp. zwiefaltenskou misi) a tím i hirsauskou reformu, jejímž byl zastáncem. V tomto duchu pak Nováček klade postavení Kladrub do širšího mezinárodního kontextu jako

součástí procesu, který se ve své době těšil podpoře řady elit (nejen bamberského Otty, ale i pražského biskupa Menharta a knížete Vladislava I.), avšak nakonec tento záměr nepřežil své aktéry.

Karel Maráz zaměřuje pozornost na listiny a pečeti kladrubského kláštera. Dosavadní badání se zabývalo především nejstaršími listinami, Maráz oproti tomu upíná svůj zájem k problematice pečeti u listinných falz přemyslovské doby a jejich zasazení do kontextu středověkého padělatelství. Cenným appendixem autorovy analýzy pečeti je několik dosud náležitě needitovaných kladrubských listin z let 1288–1310. Na Marázovu studii úzce navazuje Jitka Křečková, která se pokusila o rekonstrukci obsahu původního klášterního archivu. Ústředním problémem je skutečnost, že písemnosti provenience někdejšího opatství jsou dnes rozptýleny mezi řadou jiných institucí; fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., uložený v Národním archivu, představuje sice hlavní, avšak nikoliv výhradní soubor; v němž jsou prameny kladrubského původu uchovávané. Část někdejšího archivu je třeba hledat ve sbírce listin vídeňského Institutu für Österreichische Geschichtsforschung. Další informace skýtají mladší kopiáře kladrubských písemností ze 17. a 18. století. Podobného charakteru je pojednání Jindry Pavelkové, jež představuje kladrubské prameny ve fondu rajhradského kláštera v Moravském zemském archivu v Brně. Tyto písemnosti jsou převážně spjaté s činností zdejšího probošta Bonaventury Pitera.

Směrem k historickému vývoji širšího regionu se vydal Vladimír Bystrický, který přiblížil komplikované vztahy mezi zeměpanským benediktinským opatstvím a z hornické osady vzniklým královským městem Stříbrem. Dochované prameny svědčí o tom, že napětí vygradovalo na sklonku 14. století, kdy dokonce došlo k ozbrojenému střetu. Konkurenční tenze ovšem rázně ukončily husitské války, kdy byli kladrubští benediktini nuceni vyhledat azyl v zahraničí. Spory sice pokračovaly i po návratu řeholníků do kláštera, ale byt se každá strana hlásila k jiné konfesi, dramatickosti z časů Václava IV. jejich vztahy již nenabýly.

Další příspěvky se pohybují na poli archeologického, resp. stavebněhistorického studia. Linda Foster představuje výsledky záchranných archeologických výzkumů v areálu kláštera z let 2003–2015. Tím byly doplněny závěry publikované v monografii o Kladrubech roku 2010. Gros nových zjištění se týká etapy barokní přestavby areálu, leč jistého doplnění doznalo i poznání středověkého vývoje kláštera – výzkumy například odkryly část apsidy kostela při severovýchodním rohu staré prelatury s přilehlými hroby, dále

pak zahloubený objekt snad ze 13. století situovaný v jihovýchodním rohu rajského dvora. Coby usazení do stavebněhistorického kontextu dobře poslouží text Zdeňka Chudárka o proměně areálu kláštera ve druhé polovině 20. století s důrazem na památkovou obnovu v letech 1995–2015.

Jakkoliv i poslední tematický oddíl spadá do stavebněhistorické oblasti, jako celek vykračuje za hranice kladrubských dějin a předestírá různorodý obsahový i geografický vějíř témat. Jan Anderle pojednává o gotickém kostele sv. Petra a Pavla v Liticích, jehož oprava v letech 2006–2010 přinesla díky objevu sekundárně použitých stavebních prvků cenné informace o starší románské stavbě. Tento objekt není podchycen písemnými prameny, v nichž se vynořuje až po polovině 14. století. Anderle nahlíží na Litice jako na vlastnický kostel, vystavěný v polovině nebo třetí čtvrtině 12. století a navázaný na sídlo Drslaviců, kteří jsou doloženi na Plzeňsku od šedesátých let 12. století. Románský kostel, jenž patrně zanikl až v čase přestavby kolem roku 1400, pokládá autor za mimořádnou stavbu, jež nemá v okolí analogii. Anderle v tomto ohledu poukazuje na podobnost stavebních prvků kostelů v Liticích a ve Svojšíně (ten představuje pojitko ke Kladrubům), avšak neodvažuje se rozhodnout, zda se jedná o přímé ovlivnění, anebo o společné sdílení obecných forem.

V centru pozornosti Jiřího Slavíka stanul objekt benediktinského proboštství v Broumově. Zdejší lokalitu coby symbiózu opevněné tvrze (resp. hradu) a kláštera označuje Slavík za mimořádný případ v českém a nejspíše i středoevropském kontextu. S pomocí aktuálních průzkumů autor poopravuje dosavadní výklad geneze klášterního komplexu, kterou je třeba jakožto dlouhodobý proces rozprostit do většíny 14. století. V regionu východních Čech setrvali i Miroslav Kovář s Radkem Bláhou, kteří se zaměřili na stavební vývoj benediktinského kláštera v Opatovicích nad Labem. Toto opatství s kořeny v závěru 11. století zaniklo roku 1421 tak dokonale, že dnes v podstatě nevíme takřka nic o jeho stavební podobě. Prostřednictvím zevrubné analýzy dochovaných architektonických zlomků, jak z aktuálního průzkumu lokality klášterišťe, tak starších nálezů ze sbírek královéhradeckého muzea, autoři nastiňují možnost, že se na výstavbě opatovického benediktinského i královéhradeckého minoritského kláštera podílela stejná stavební huť; autoři ji do literatury uvádí jako „Hradecko-opatovickou“.

Předkládaná kniha je klasickým konferenčním sborníkem se všemi klady i zápory. Postihuje sice širokou škálu témat a přináší řadu podnětných

příspěvků, souborný obraz dějin kladrubského benediktinského opatství však nenabízí a ze své podstaty ani nabídnout nemůže. Pokud ovšem hlavní editor nastínil úkol sepsat syntézu dějin kladrubského kláštera, nepochybně i tato publikace bude jedním z důležitých stavebních kamenů. A přinejmenším studie Karla Nováčka, Jana Anderleho či Jiřího Slavíka mají potenciál obohatit nejen kladrubsskou historiografii, ale i širěji koncipované mediivistické bádání.

JOSEF ŠRÁMEK

Jan N. ADÁMEK, *Mučedníci písečtí. O vypálení a rozboření kláštera Svatého Kříže Řádu bratří kazatelů, jinak též dominikánů, v královském městě Písku a nelítostném vyvraždění tamních řeholníků v neděli 20. dne měsíce srpna L. P. 1419*, Prácheňské muzeum, Písek 2019

XLI s., ISBN 978-80-86193-70-0

Vypálení dominikánského kláštera v Písku 20. srpna 1419 je v husitologické literatuře pevně ukotveno jako jeden z prvních obrazoboreckých činů, k nimž po smrti Václava IV. došlo na českém venkově. U příležitosti 600. výročí této události byla v létě roku 2019 uspořádána Prácheňským muzeem výstava a zároveň vydána doprovodná publikace. Jan N. Adámek se v ní opřel o svoji starší studii z roku 2004, kterou rozšířil a doplnil o edici příslušných pramenů. Cenná jsou v tomto souboru zejména dosud nepublikovaná svědectví ze 17. a 18. století, převážně z římského Generálního archivu Řádu kazatelů.

Pokud jde o skutečně autentická dobová svědectví, máme k dispozici pouze kroniku Vavřince z Březové, jež hovoří o vyhnaní mnichů, její soudobý český překlad a glosovaný výtah z Vavřince. Dalším zdrojem je až Václav Hájek z Libočan. Autor připouští, že Hájek a po něm Zachariáš Theobald, kteří líčí událost podrobněji než Vavřinec a především mluví na rozdíl od husitského kronikáře o fyzické likvidaci píseckých řeholníků, mohli mít k dispozici nějaké řádové zdroje. Adámek počítá i s existencí autentické místní tradice, na niž se odvolávají dominikánské prameny ze 17. století. Na základě kombinace všech svědectví pak podává poměrně barvitý a detailní průběh události z 20. srpna 1419.

Nutno však dodat, že prameny vybízejí i k jinému, strážlivějšímu výkladu. Hájkovo rozvinutí